

הערות והארות על סדר הפרשה

ברכת דוב

משיעורי וכתבי מורנו ראש הישיבה הגרב"ד ליכטשטיין שליט"א

פרשת דברים תשפ"ה • גיליון צ' • שנה ב'

עצומים. לסיחון מלך האמורי וגו', וכן בסמוך בפרק קל"ו "למכה מלכים גדולים וגו' ויהרוג מלכים אדירים וגו' לסיחון מלך האמורי וגו', והכל שם סובב הולך על הקב"ה.

אך נראה דלא קשי' ולא מידי דאכן ההכאה בפועל הייתה ע"י משה, אבל הכל נעשה בשליחותו של מקום, ולא עשה מאומה על דעתו, ממילא שפיר שייך שיתייחס הן לקב"ה והן למשה, ודו"ק.

לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא (א, יז). פירש"י: כי המשפט לאלקים הוא - מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מוזיקני להחזיר לו, נמצא שהטית עלי המשפט, עכ"ל. יל"ע אם בא לפרש פשוטו של מקרא או מדרשו, ואי נימא דמדרשו הוא, יל"פ פשט המקרא בשני אופנים, או שהוא טעם למה חייבים לקיים המשפט גם במקום מורא - משום דאינו סתם משפט אלא "משפט אלוקים". או שבא לומר דאין לך ליראות משום איש בעת המשפט משום דהמשפט לאלוקים הוא והוא יגן עליך, ועי'.

ויפנו ויעלו ההרה ויבאו עד נחל אשכל וירגלו אתה (א, כד). צ"ב מה נוגע להכא בתוך סיפור הדברים מה שהגיעו עד נחל אשכול, לכא' לא הול"ל אל שעלו ורגלו את הארץ. וכן לעיל בפר' מטות בתוכחת משה לבני גד ובני ראובן שחשקו בארץ סיחון ועוג, האריך בדברים אודות חטא המרגלים וגם שם הזכיר "ויעלו עד נחל אשכול" (במדבר לב, ט). ומשמע דאיכא איזה משמעות מיוחדת במה שבאו עד לשם שיש להזכירה בכל מקום, וצ"ע.

ההלך לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנתכם באש לילה לראתכם בדרך אשר תלכו בה ובענן יומם (א, ג). וברש"י: לראתכם - כמו לְהַלְאוֹתְכֶם, וכן לְנַחֵם הַדָּכִי וכו', עכ"ל. והיינו שניקוד הפת"ח על הל' משמש במקום ה"א. ומכבר שאלני בני שיחי' דהנה בפס' זה נזכר לכא' פעמיים כדבר הזה, 'לחנתכם' ו'לְרַאֲתֶכֶם' וק' איפוא מ"ט המתין רש"י מלפרש הענין רק על 'לראתכם' ולא פ' כן כבר על 'לחנתכם' האמור תחילה.

והעירו ליישב דיל"פ דתיבת 'לחנתכם' אין כוונתו שהקב"ה יחנה את ישראל והיינו 'להחנות אתכם', אלא פ' שהקב"ה תר להם מקום עבור חנייתם, והיינו 'לתור לכם מקום לחנתכם' - לחניה שלכם, ומשו"ה לא פ' כן רש"י אלא על 'לראתכם', ונראין הדברים. אמנם בתרגום לא משמע כן לכא', דהא תרגם "לאתקנאה לכוון אתר בית מישרי לְאֶשְׁרֵי־תִכְוֹן", ומשמעו לכא' 'להחנות אותם, דאי הוי מפרש כנ"ל שמשמעותו למצוא להם מקום לחנייתם הול"ל 'לְאֶשְׁרֵי־תִכְוֹן', ודו"ק.

בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב (א, א). וברש"י: צין פאלן וצין תפל ולבן - אמר רבי יוחנן [משנ] חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו מופל ולבן, אלא הוכיחן על הדברים שחפלו על המן שהוא לבן וכו', ועל מה שעשו צמדצר פאלן על ידי המרגלים וחצרת - צמחלותו של קרח וכו'. ודי זהב - הוכיחן על העגל שעשו צמזל רוצ זהב שהיה להם, עכ"ל. וצ"ב מה שהזכיר העגל באחרונה והלא קדם למחלוקתו של קרח ושאר הנך. ושמעתי בשם מהרי"ל דיסקין שביאר ע"פ מה דאיתא במדרש בפר' כי תשא, דאחר חטא העגל טען משה לפני השי"ת, דשמוא משום דאמר הקב"ה "אנכי ד' אלקיך" בלשון יחיד ולא אמר אלקים בלשון רבים, טעו כלל ישראל וחשבו כי הדיבור נאמר רק למשה ומשו"ה חטאו בעגל.

אולם למעשה במחלוקתו של קרח טענו "כי כל העדה כלם קדשים" (במדבר טז, ג), ופירש"י שם: כולם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה וכו', לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ד' אלהיך - כל העדה שמעו, עכ"ל. וכיון שכן אזלא לה טענת משה הנ"ל דהא הודו כי הבינו שהדיבור בסיני נאמר לכולם ולא רק למשה, ונמצא אפוא דע"י מחלוקתו של קרח ודבריהם נתעורר שוב חטא העגל. ממילא יבואר שפיר הא דהקדים תחילה וחצרת שהוא מחלוקתו של קרח, ורק לבתר כן ודי זהב שהוא חטא העגל, לפי שע"י מחלוקתו של קרח נתעורר שוב חטא העגל, ודו"ק.

אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע (א, ב). יש להתבונן דהכא כתיב דהלכו מחורב דרך הר שעיר עד לקדש ברנע, ואילו להלן (פס' י"ט) משמע דהלכו דרך הר האמורי לקדש ברנע, כדכתיב "ונסע מחורב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר האמורי וגו' ונבא עד קדש ברנע", ועוד יל"ע דהא התם מיד בהמשך (פס' כ) כתיב "ואמר אלקים באתם עד הר האמורי" וגו' משמע דהגיעו רק עד הר האמורי ולא עברו דרכו ודלא כמש"כ בפס' שלפניו. ואולי נימא ד"דרך הר האמורי" האמור בפס' י"ט קאי על האמור לפניו "כל המדבר הגדול והנורא אשר ראיתם", והיינו שדרך הר האמורי שעומדים בו כעת - ראו את כל המדבר הגדול והנורא, אך אי"ז נראה לי במשמע, ועי'.

אחרי הכתו את סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון וגו' (א, ד). כאן מייחס הכאת סיחון ועוג אל משה שהוא הכם. והיה מקום להעיר דלעיל בפר' מטות כאשר באו בני גד ובני ראובן לבקש את ארץ סיחון ועוג להם לאחזה, בקשו בדבריהם (במדבר לב, ג) לקבל את "עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון" וגו' שהם מארץ סיחון ועוג, ועליהם אמרו מיד בסמוך (שם ד) "הארץ אשר הכה ד' לפני עדת ישראל", הרי דיחסו ההכאה לקב"ה ולא למשה. וכן אמר' בפסוד"ז בשבת דהקב"ה הוא שהכה אותם, כדכתיב (תהלים קל"ה, י"א) "שהכה גוים רבים והרג מלכים

התביעה היא דווקא מבני התורה להיות מחכים לגאולה

איתא בפסיקתא רבתי (פסיקא ל"ד בתוה"ד) שהקב"ה מכריז לצדיקי כל דוד ודור, ובא אליהם בתביעה על שחיכו לתורתו ולא חיכו למלכותו. ומבואר דהקב"ה מבקש מעמנו להיות מחכים למלכותו, והיינו לגילוי מלכותו ית' בגאולה העתידה. וכיצד נוכל לקיים בקשה זו, יש לנו ללמוד מדברי הנביא בישעי' (פרק ס"א - ס"ב, הפסטר פר' נצבים) דאחר דהולך ומונה בהרחבה את כל המעלות הנשגבות שיהיו לירושלים בזמן הגאולה, מציין הנביא "על חומתי ירושלם הפקדתי שמרים וגו' תמיד לא יחשו המזכירים את ד' אל דמי לכם. ואל תתנו דמי לו עד יבנו ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ". דהיינו שלא נחדול מלהתפלל לפני השי"ת שיגאלנו וישיב את ירושלם לתפארתה, עד שאכן ישים הקב"ה את ירושלם תהילה בארץ.

ולכא"ו יש להתבונן מה טבעה של תפילה זו, הרי הבטיח הקב"ה שישבו ויבנה אותה וכאשר מתנבא הנביא שם בארוכה, וא"כ מה עוד יש להתפלל על כך אחר שאנו מובטחים בזה. והמבואר מזה ומעוד דוכתין, דהן אמנם דאנו מובטחים על כך, אבל ההבטחה מיסודה מותנית במה שיבואו ויתפללו על כך, באופן שנמצא דהתפילה על הגאולה היא תנאי לביאתה.

וכן מבואר גבי עצם הגאולה מדברי הנביא (ירמ' לא, ת, הפסטר יוס' ב' דר"ה) "בבכי יבאו ובתחנונים אובלים", ופירש"י: "על ידי תפלה ותשובה". הלא חזינו כי רק ע"י תפלה ותשובה תבוא הגאולה, ומשום כך מפציר בנו הקב"ה שנתפלל על הגאולה, שבכך ניכר שאנו "מחכים למלכותו".

ובכדי להתחזק בענין זה א"צ לחפש דווקא זמנים מיוחדים כתיקון חצות באישון ליל וכיו"ב, כי בתפילות הקבועות עצמם ישנם בקשות למכביר על הגאולה, תקע בשופר, ולירושלים עירך, את צמח, ותחזנה, וכו', וכן בברכת המזון - רחם נא וכו', והרבה שייך להתחזק בהם ולהגביר הכוונה. וכאן סמוך ונראה לשישה"ק היה מתגורר הגאון רבי חיים ברלין זצ"ל שקבע מקום לתפילותיו בין כתלי הישיה"ק, והי' ידוע בקרב רבים עבודתו הגדולה ובכיו העצום באמירת "רחם נא" בברכת המזון שבסעודה המפסקת, עד שרבים היו מזדרזים באכילת סעודה המפסקת בערב ת"ב בשביל להספיק להתייצב למגלות חלונות ביתו, ע"מ לשמוע את קולו בעת אמירת ברכה זו בבכיות עצומות ולהתעורר מכך להשתוקק לגאולה.

והתביעה בזה היא עלינו הבני תורה דווקא, כמבואר שם בפסיקתא דהקב"ה תובע על "שחכיתם לתורתו ולא חכיתם למלכותו", ומי הם המחכים לתורתו אם לא אנו הבני תורה, א"כ שומה עלינו לחכות ג"כ למלכותו יתברך ולא רק לתורתו. והענין בזה כי דווקא אנו הבני תורה הקרובים יותר אל ד' ומכירים בגדלותו ורוממותו, יש לנו להצטער שבעתיים על חילול כבודו ית'.

ויש ללמוד ענין זה ג"כ ממה שמבקשים תמיד אחר השבח הגדול של "עלינו לשבח" את בקשת התקווה "ועל כן נקווה לך" וכו', שכבר בארנו ענין הסמיכות בזה, בהקדם משל למפעל גדול שבו מועסקים פועלים רבים, אך רובם המוחלט אינו רוחש כבוד והערכה לבעה"ב, ואדרבה מתרחקים ממנו ואינם נוהגים בו כבוד כלל. אמנם בתוך כלל הפועלים, ישנו פועל יחיד ומיוחד שדווקא רוחש כבוד וגדולה לבעה"ב ותר אחר כל הזדמנות ליקרו ולכבדו. לאור נאמנותו הרבה מכיר לו בעה"ב טובה ומפעם לפעם מעלה לו בשכרו ומטיב עמו. הנה כאשר יעמוד פועל זה להודות לבעה"ב על הטובה שנהג בו, בודאי יוסיף בהודאתו לומר עוד מתוקף רצונו הגדול שיתרומם קרנו של בעה"ב, כי כולו תקווה שיבוא יום אחד בו יטו כל העובדים שכם אחד להכיר בגדולת בעה"ב וברוב הטובה שהוא מרעיף עליהם. כן הוא לעניינינו כאשר אנו בני העם הנבחר המכירים בגדלותו ית' - באים להודות ולשבח לאדון הכל על שלא עשאנו כגוי הארצות, ראוי אז מאד שנוסיף בקשה ותקווה שלא ישאר עוד כבודו של הקב"ה מרום רק בקרבנו, אלא שבמהרה נזכה לראות בתפארת עוזו, ויכירו וידעו כל יושבי תבל כי לו תכרע כל ברך. כי דווקא מתוך גודל ההכרה בגדלותו יתברך, מתעצם לו הכאב והתקווה שייכירו כולם בכך. שכן הפחות והרחוק שאינו מכיר ברוממותו ית' מה יכאב לו מה שישנם רבים שאינם מכירים במלכותו, אבל אנו הקרובים המכירים בו יתברך בודאי מסוגלים לכאוב על כבוד שמו המוחלל, וממילא תגדל התביעה עלינו בדווקא - להשתוקק ולחכות לגילוי כבוד מלכותו בכל העולם.

א. ומסופר כי מרנא הגר"ח מוואלאזין זיע"א היה שולח מפעם לפעם את איש אמונו שילך להתחקות אחר אדמו"ר"ם ואישים שונים, ופעם נשלח להתחקות אחר עובד אחד שרבים שחו בהתפעלות על רוממות עבודתו בעת אמירת שלום עליכם לביל שבת. כאשר נזדמן אותו שליח להיכלו ונוכח בעבודתו זו, נשאל מיד מה יש לו לומר על עבודה נשגבה שכזו. השיב על אחר דהן אמנם חזיתי כאן עבודת קודש, אבל לבל נשכח כי שלום עליכם נאמר כלפי המלאכים, אשמך לראות גם איך נראית עבודתו בעת אמירת "אשר יצר" הנאמרת לקב"ה... ולדין ג"כ יאמר שאי"צ לחפש ולהחזיק דווקא בתיקונים והנהגות שונות, אלא תחילה די לנו שנתחזק בתפילות הקבועות על בקשת הגאולה ובנין ירושלם. (מתוך שיחה ליש"ק פר' בהעלותך ש.ו.)

גם בי התאנף ד' בגללכם לאמר גם אתה לא תבוא שם (א, לז). צ"ב דהרי המורגלים היו בשנה שניה לצאתם ממצרים, ואילו מי מריבה היה רק בתום ארבעים שנה אחר שמתו כל מתי מדבר, כמש"כ רש"י בפר' חוקת (במדבר כ, א), וא"כ מהו שאומר כאן בתוך התוכחה על חטא המורגלים "גם בי התאנף ד' בגללכם לאמר גם אתה לא תבוא שמה", הא לאו משום הא לא נכנס כי אם בגלל חטאו במי מריבה שהיה שנים רבות לאחמ"כ, וצ"ע. והעירו ד"ל דסו"ס תלי' במורגלים, דאילו חטאם היו נכנסים מיד לארץ ולא היה מתגלגל כל הפר' דמי מריבה, ומיהו א"י"ז מוכח ויל"ע.

וראיתי בשיעורי מרן הגרמ"ד סאלאוויצקי צוק"ל שהביא ביאור יפה ששמע בזה, דהנה בפר' כי תשא (שמות ל, א) אחר חטא העגל אמר הקב"ה למשה "לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב" וגו', הרי דהבטיחו הקב"ה למשה שיעלה לארץ, וא"כ שהובטח כן צ"ב היאך מצי' להעניש על חטא מי מריבה שלא יעלה - הרי כבר הובטח שיעלה. אלא הביאור בזה דההבטחה מיסודה היתה שיעלה הוא "והעם אשר העלית מארץ מצרים", ומעתה כיון דמכוח חטא המורגלים נגזרה גזירה על כל הדור שעלה ממצרים שלא יזכו לעלות לארץ, תו לא שייך שתתקיים ההבטחה האמורה בכי תשא גבי משה, כיון דההבטחה זו נכרכו משה והעם שהעלה ממצרים, וכיון שבטלה הך הבטחה - שפיר יכל להעניש על חטא מי מריבה שלא יעלה. נמצא מזה דהמסובב שלא יעלה משה לארץ הוא מחמת חטא המורגלים, שהרי מכוחו בטלה הבטחת "לך עלה מזה". עכ"ד הגרמ"ד. אך העירו בזה מינייה וביה דאם פשיטא לן דאין ההבטחה דהתם יכולה להבטל לגבי משה, א"כ לגבי ישראל נמי אינה יכולה להבטל וא"כ היאך בטלה ע"י חטא המורגלים, ע"כ לכא"ו דלא כהנחה הנ"ל, וצ"ע.

ובגוף הענין יל"ע עוד, דכאן בפרשה מבואר דכבר משעת חטא המורגלים התעתד יהושע להנחיל את הארץ, כדכתיב מיד בסמוך (פס' ל"ח) "יהושע בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חזק כי הוא ינחלנה את ישראל". ויל"ע בזה דבפשטות היה נראה דרק אחר חטא מריבה נקבע כן, ואילו הכא מבואר דכבר מיד אחר חטא המורגלים שבתחילת שנות הארבעים נקבע כן, הלא דבר הוא.

וטפכם אשר אמרתם וגו' המה יבאו שמה ולהם אתננה והם יירשוהו (א, לט). צ"ב מה הם שני החלקים "אתננה" ו"יירשוהו", וכמ"פ חזינו כן בפרשה דהנחלת הארץ יש בה שני עניינים הללו, כגון לעיל (א, ה) "ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ", וכן בפס' כ"א "ראה נתן ד' אלקיך לפניך את הארץ עלה רש".

ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון (ב, כו). כאן ייחס השליחות אל משה דהוא זה ששלח מלאכים אל סיחון, אבל לעיל בפרשת חוקת תלה השליחות בישראל כדכתיב (במדבר כא, כא) "וישלח ישראל מלאכים אל סיחון מלך האמורי". ובמדרש בפר' חוקת שם איתא ע"ז בזה"ל: "כל דברי תורה צריכין זה לזה שמה זה נועל וזה פותח, וכאן נאמר וישלח ישראל ובמקום אחר תלה שליחות במשה שנאמר 'ואשלח מלאכים ממדבר קדמות' וכו', הכתובים האלו צריכין זה לזה שמה הוא ישראל וישראל הן משה ללמדך שראש הדור כל הדור". והיינו דמייסד לן המדרש דפעולת ראש הדור הרי"ז כפעולת כל הדור כולו, וממילא אם שלח משה מלאכים הרי"ז כמי ששלחו כל העם מלאכים.

הערות וכאורים בתפילה

בקניות לת"ב בסוף קינה ל"ט אומר הפייטן "שרה כשמעה לקולך גם היא מבכה עלי בנים אשר נשבו וכו'. רחל ולאה ככו, בלהה וזלפה הלא קוננו" וכו'. הנה הזכיר כאן לשרה, רחל, לאה, בלהה וזלפה ומשום מה לא הזכיר את רבקה, הלא דבר הוא ועי'.